

Ненад Пандуревић

Комисија за спољну и трговинску политику,
царине, саобраћај и комуникације;
Парламентарна скупштина БиХ,
Сарајево,
БиХ

✉ nenadp@gmail.com

СЛОБОДНА ТРГОВИНА И РЕГУЛАТИВНИ ПРОТЕКЦИОНИЗАМ: НЕОПХОДНОСТ, ЗНАЧАЈ И ИНСТРУМЕНТИ РЕГУЛАТИВНЕ ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈЕ

FREE TRADE AND REGULATORY PROTECTIONISM: NECESSITY, RELEVANCE AND INSTRUMENTS OF REGULATORY LIBERALIZATION

Резиме: Упркос великим отпорима међународна трговина постаје све више слободна од свих врста препрека. Кроз мулти-латералне преговоре, али и кроз регионалне и билатералне преференцијалне аранжмане, царине, као најдиректнија препрека слободној трговини, су већ елиминисане на велики број производа или пак значајно снижене тамо гдје још постоје. Нецаринске баријере су по правилу у директној супротности са правилима и принципима међународне трговине и као такве предмет су сталног надзора и елиминација. У таквој ситуацији, техничка регулатива, односно технички прописи и стандарди те процедуре оцјењивања усклађености производа са техничким захтјевима остају једна од кључних препрека међународној трговини. Иако се доносе или треба да се доносе из разлога ефикаснијег дјеловања трж-ишта техничка регулатива углавном намеће и додатне трошкове у међународној трговини. Међутим за разлику од других препрека, на данашњем степену развоја међународних економских и политичких односа није могућа њихова елиминација. Стога је прави изазов како, што је могуће више, умањити њихов негативан утицај.

Босна и Херцеговина је путем уговора о слободној трговини са земљама региона, ЕУ и Турском, либерализовала највећи дио своје међународне размјене укидањем или смањивањем царина и количинских ограничења на највећи број роба. Међутим, због неусклађености у области техничке регулативе и неадекватне инфраструктуре у тој области у складу са модерним, прије свега европским захтјевима, БиХ још увијек не реализује све потенцијале које произилазе из слободне трговине.

Кључне ријечи: регулативни протекционизам, регулативна либерализација, техничке баријере трговини, слободна трговина..

ЈЕЛ класификација: F13, F14, F15

Summary: In spite of strong resistance, international trade becomes free of any kind of barriers. Both by multilateral and regional and bilateral preferential trade arrangements, tariffs as most direct barrier to free trade have been already eliminated on most products or considerably lowered there where they exist. Non-tariff barriers are, as a rule, directly in contrast to rules and principles of international trade and as such they are subject to continuous surveillance and elimination. In such situation, technical barriers, or technical regulations and standards as well as product conformity assessment remain a central barrier to international trade. Although technical regulations are about making market more efficient, they also create additional costs to international trade. However, contrary to other barriers to trade, their elimination is not possible in contemporary state of international political and economic relations. Thus, diminishing their negative impact is one of the greatest challenges in international trade.

By free trade agreements with countries from the region, EU and Turkey, Bosnia and Herzegovina liberalised most of its international exchange in form of elimination or reduction of tariffs and quantitative restrictions on most products. However, due to nonconformity of technical regulations as well as inadequate infrastructure in this field, in the first place with European requirements, BiH has not yet realised all potential deriving from free trade.

Key words: regulatory protectionism, regulatory liberalisation, technical barriers to trade, free trade.

JEL Classification: F13, F14, F15.

1. УВОД

Међународну трговину након Другог свјетског рата, а нарочито у посљедњих тридесетак година, карактеришу два веома изражена и међусобно супротна тренда. Један је тренд ка порасту либерализације трговинске размјене у виду елиминације традиционалних облика заштите, као што су царине и друге мјере са истим ефектом те количинска ограничења. На другој страни, истовремено, биљежи се пораст других форми заштите домаћег тржишта, путем разних облика нецаринских баријера.

Тренд ка либерализацији видљив је на два фронта. Први је генерално смањивање царина на увоз кроз, досадшњих, девет рунди преговора у оквиру Општег споразума о трговини и царинама (*GATT*), а сада Свјетске трговинске организације (*WTO*), тако да су сада просјечне царине на увоз индустријских производа смањене на 3,8%, 44% индустријских производа „ужива *duty-free* третман“, док је за свега 5% индустријских производа царина изнад 15% (*WTO 2011a: 25*). На другој страни биљежи се експанзија закључивања регионалних преференцијалних трговинских споразума, у оквиру којих се земље одлучују на даљу либерализацију међусобне трговине. Од деведесетих година, када је таквих споразума било око педесет, данас је тај број преко 300 (укључујући и нотификоване и нентификоване) (*WTO 2011b: 47*).

У истом периоду биљежи се пораст различитих облика нецаринских баријера. Студија Конференције Уједињених нација о трговини и развоју (*UNCTAD*) из 2005. године показала је значајан пад нецаринских баријера у виду цјеновних и количинских ограничења, што је био одраз одређивања исказаних током уругвајске рунде преговора. Међутим, истовремено забиљежен је пораст свих осталих врста нецаринских баријера са 55 % у 1994. на 85% у 2004. години. Техничке баријере у истом периоду су скоро удвостручене, са 32% на 59% свих тарифних линија (*UNCTAD 2005: 5*). Такву ситуацију, један од најпризнатијих теоретичара међународне трговине и заговорника слободне трговине, индијски економиста Јагдиш Багвати, описао је као „закон константне заштите“. Ако се заштита елиминише на једној страни (укидање царина), она се појави на другој (увођење нецаринских баријера) (*Bhagwati 1988: 53*).

Тренд ка либерализацији трговине, резултат је највећим дијелом изванредних и сталних напора економиста, заговорника слободне трговине, који непрекидно истичу предности које међународна трговина има за све њене учеснике, уз истовремену снажну критику протекционизма. Предности које међународна размјена може донијети чак и оним земљама које немају апсолутне предности у производњи било којег добра, како је то утврдио и објаснио Рикардо до данас представљају неоспорни аргумент у корист слободне трговине. За економисте уопште није спорно да је, генерално, слободна трговина најбоља опција за спољнотрговинску политику сваке земље. Земља најбоље служи властитим економским интересима чак и ако сама (унилатерално) практикује слободну трговину (*Krugman 1997: 113*). Увођење властитих царина само зато што друге земље имају царине, Фредерик Бастиа (*Frederic Bastiat*), француски политичар и економиста из прве половине деветнаестог вијека, види као ситуацију у којој и ви затрпавате камењем своју луку само зато што друге земље имају камениту обалу (наведено према: *Krugman 1997: 113*).

Упркос неспорних добитака од слободне трговине, у пракси се још увијек срећемо са распрострањеном примјеном различитих видова протекционизма. Скоро да није могуће наћи политичара који се неће сложити са тврдњом да је за његову земљу најбоље да што више извози, а да што мање увози, без обзира под којим условима.

Овдје свакако треба напоменути да и заговорници слободне трговине (*Bhagwati 2002: 11*, *Krugman, Obstfeld 2009: 219*) признају да постоје случајеви заказивања тржишта у којим је оправдано одступити од слободне трговине. Мада и у случајевима заказивања тржишта треба прије свега добро размотрити директне политике усмјерене

на домаће тржиште, јер су спољнотрговинске политике које се образлажу заказивањем домаћег тржишта увијек *друге најбоље*, а не заиста најбоље политике.

Иако уз доста отпора ипак међународна трговина напредује у правцу либерализације. Нецаринске баријере као отпор процесу либерализације у супротности су са принципима и правилима међународне трговине као и одредбама уговора о преференцијалној трговини и у том контексту се врши њихова елиминација. Међутим, техничке баријере захтијевају посебну пажњу с обзиром на њихову дуалну улогу у међународној трговини, јер истовремено могу да повећавају ефикасност тржишта и олакшавају трговину, али и да буду препрека трговини, чак и већа и озбиљнија од самих царина или количинских ограничења.

2. ТЕХНИЧКА РЕГУЛАТИВА И МЕЂУНАРОДНА ТРГОВИНА

Упоредо са смањивањем царинске заштите у међународној трговини биљежи се убрзан раст нецаринских баријера. Према већ помињаном документу UNCTAD-а просјечан број тарифних линија по држави обухваћен било којом врстом нецаринских мјера 1994. године био је 1880, док је тај број у 2004. био 5620. Истина, повећање броја нецаринских баријера није само резултат чињенице да их државе уводе као облик заштите домаће производње у ситуацији када се царине смањују или потпуно елиминишу. Повећање евидентираних нецаринских баријера у значајној мјери је резултат повећане пажње која се на њих почиње обрађати.

Међу нецаринским баријерама, техничким баријерама трговини уз санитарне и фитосанитарне мјере, припада најзначајније мјесто. Такав њихов значај произлази прије свега, из њихове специфичне улоге које имају у односу на све друге нецаринске баријере, које се генерално сматрају протекционистичким и као такве забрањеним. Техничке баријере трговини примарно треба да имају улогу којом доприносе ефикаснијем функционисању тржишта и повећању свјетског благостања, и оне су генерално дозвољене. Проблем настаје када поприме искључиво протекционистички карактер, што наравно није дозвољено. Додатни проблем са техничким баријерама трговини јесте њихова софистицираност што резултира у отежаном откривању њиховог протекционистичког карактера. Осим тога, техничке баријере, чак и када уопште не постоји протекционистичка намјера, значајно могу отежавати или чак и спречавати трговину.

2.1. Дефиниција техничких баријера трговини

У зависности у ком контексту и за које се сврхе користе појмови техничка регулатива, технички прописи, технички захтјеви за производе или техничке баријере се различито дефинишу, мада се у слободнијој интерпретацији углавном користе као синоними. Израз техничке баријере се користи превасходно када се говори о техничкој регулативи као препреци слободном одвијању међународне трговине, и као такав уграђен је и дефинисан у WTO Споразуму о техничким баријерама трговини (ТБТ споразум). Израз техничка регулатива има нешто шире значење јер укључује све врсте техничких прописа и стандарда у вези са производом, производним процесом, али и заштитом људи, биља, животиња и оклине. Израз технички захтјеви за производе користи се најчешће у значењу техничка регулатива у контексту тзв. новог приступа хармонизацији и стандардизацији Европске уније.

Иако постоји веома велики број различитих дефиниција, најчешће коришћена дефиниција техничких баријера је она која је дата у WTO ТБТ споразуму, према којој техничке баријере укључују: техничке прописе, стандарде и оцјењивање усклађености. Мада се понекад технички прописи и стандарди изједначавају, ипак суштински међу

њима постоји значајна разлика. Технички прописи су увијек обавезујући и уколико производ не удовољава техничким прописима неће бити дозвољено његово стављање на тржиште. На другој страни, стандарди су добровољни, и ако производ не удовољава неком од стандарда, неће бити забрањено његов улазак на тржиште.

Према WTO ТБТ споразуму технички пропис је документ у којем се наводе карактеристике производа или процеса и производних метода у вези са њима, укључујући одговарајуће административне одредбе, које се обавезно морају поштовати. Према истом споразуму, стандард је документ одобрен од старне признатог тијела, који садржи уобичајену и честу употребу правила, смјернице или карактеристике за производе или одговарајуће процесе и производне методе, а чије поштовање није обавезно. И технички пропис и стандард могу да садрже или да се искључиво односе на терминологију, симболе или захтјеве у вези са паковањем, означавањем или обиљежавањем који се односе на производ, процес или метод производње. Оцјена усклађености је било која процедура којом се директно или индиректно, одређује да ли су испуњени релевантни захтјеви техничких прописа или стандарда.

Санитарне и фитосанитарне мјере су специфична врста техничких баријера, то су у ствари технички прописи и стандарди усмјерени искључиво на безбједност хране, те у том контексту на заштиту здравља људи, животињског и биљног свијета. Према WTO Споразуму о санитарним и фитосанитарним мјерама (СПС споразум) санитарне и фитосанитарне мјере укључују релевантне законе, уредбе, прописе, услове и поступке, укључујући захтјеве за финалне производе, процесе и методе производње, поступке испитивања, инспекције, издавања увјерења и одобрења, поступке карантина за превоз биљака и животиња, укључујући материјале за њихово преживљавање током транспорта, одредбе о релевантним статистичким методама, поступцима одобравања узорака и методама процјене ризика, те одредбе у вези са паковањем и означавањем који се директно односе на сигурност хране.

Појам техничка регулатива у овом раду односи се на све врсте прописа, стандарда и процедура оцјењивања усклађености, које су од утицаја на међународну трговину, и обухвата техничке баријере и санитарне и фитосанитарне мјере, те остале техничке баријере, осим ако у тексту није другачије истакнуто.

2.2. Техничка регулатива у функцији повећања ефикасности

Економско оправдање за увођење техничких прописа и стандарда налази се у потреби за отклањањем тржишних неуспјеха. Дакле, за разлику од традиционалних баријера трговине, техничке баријере укључујући санитарне и фитосанитарне мјере не умањују укупно благостање, односно добитке од трговине. Напротив, барем према дефиницији и својој суштини, техничке баријере отклањају дисторзије тржишта, чиме се заправо укупно благостање увећава. Техничким прописима дјелује се на следеће тржишне деформације:

- отклања се асиметрија информација,
- отклањају се негативни екстерни ефекти (негативне екстерналије), и
- обезбјеђује се понуда стандарда и прописа као јавног добра.

Асиметрија информација. Када купац не посједује довољно потребних информација о производу то ће се неминовно одразити на његову спремност да прихвати одређену цијену. Таква ситуација води у правцу снижавања просјечне цијене чиме произвођачи производа вишег квалитета губе интерес за пласман својих производа на тржиште. За велики број производа потрошач не може знати колико је сигуран, поуздан или како ће му пристајати. Произвођач ће, наравно рекламирати свој производ као да има најбоље карактеристике. Стандарди су начин да купац оцијени и процијени да ли му одговара неки производ прије куповине. Захваљући стандардима

потрошач је у могућности да брже и лакше селекује производ који одговара његовим захтјевима и платежним могућностима. Прописивањем обавезног сертификовања или означавања производа у смислу истицања карактеристика које значајно утичу на понашање купца, обезбјеђује се слободно и пуно функционисање тржишта, односно осигурава се алокативна ефикасност.

Негативне екстерналије. Поред отклањања асиметрије информација, технички прописи обезбјеђују отклањање и негативних екстерних ефеката које производња или конзумација одређених производа могу имати и на друге, а не само на произвођаче или потрошаче који их користе. Прописивањем минималних стандарда, не само за производе него и за производне процесе обезбјеђује се да се елиминишу или умање могући негативни ефекти. Ако не би постојали обавезни прописи произвођачи би нпр. могли да за паковање својих производа изаберу материјале који су за њих јефтинији али који могу да приликом одлагања у природи ослобађају материје које загађују природну средину. Негативни екстерни ефекти на здравље људи и животну средину су иначе најчешће екстерналије које се настоје елиминисати или максимално умањити управо путем обавезујућих техничких прописа и стандарда.

Стандарди као јавно добро. Стандарди се често третирају као јавно добро, тј. као добро чија потрошња од стране једног субјекта не умањује вриједност или не мијења цијену тог добра. Шта више, у случају стандарда, употреба тог добра од стране већег броја актера заправо повећава његову вриједност. Друштвена гранична вриједност значајно надмашује приватну граничну вриједност, што значи да, ако се препусти једино тржишту да креира понуду стандарда, највјероватније неће бити обезбијеђен потребан број стандарда, нарочито у подручјима као што су здравље, безбједност или заштита животне средине. Ако једна фирма развија стандард, обично нема гаранцију да ће обезбиједити за себе све користи које тај стандард може имати. Због свега овога сматра се да ће обезбјеђивање стандарда као и техничких захтјева за производе уопште бити ефикасније организовано уколико буду понуђени од стране владиног сектора. Истина, стандарди могу имати карактеристике и приватног и колективног добра, када поједине фирме, или пак пословне асоцијације развијају властите стандарде искључиво ради властитих интереса, јер стандарди редукују трансакционе трошкове и омогућавају економију обима (Kindleberger 1983). У таквим случајевима такође се може појавити потреба за интервенцијом владиног сектора ради кориговања тржишног дјеловања, уколико стандарди иду у правцу омогућавања монополистичког понашања.

2.3. Техничка регулатива као препрека трговини

Техничка регулатива најмање двоструко дјелује као баријера међународној трговини. Прво, технички прописи могу имати протекционистички и дискриминаторни карактер, тј. када им је стварна намјена заправо заштита домаће производње. Друго, чак када сврха техничке регулативе уопште није протекционистичка, она отежава приступ страним фирмама домаћем тржишту. Техничка регулатива доноси се у циљу заштите сигурности и здравља потрошача и заштите животне средине, и идетнично се примјењује на домаћа и страна предузећа. Међутим, то и даље за страна предузећа може бити значајан трошак и баријера за извоз. Прво, могуће је да фирма из земље извоза мора извршити одређене измјене у свом производном процесу како би удовољила техничким захтјевима у земљи увоза. Поред тога, могуће је да ће земља увоза захтијевати и додатно оцјењивање усклађености, што ће бити нови трошкови за предузећа из земље извоза. Тако, нпр регулатива Европске уније захтијева да млијечни производи морају бити произведени од млијека крава које се узгајају на фарми и музу механички. Ово практично представља препреку за велики број земаља са малим фармама гдје механизација није исплатива. Или, примјер Мексика који дозвољава да на

тржиште могу бити пласирани само производи који су тестирани од мексичких лабораторија и према мексичким прописима (*World Bank* 2001: 95, 96).

Различити регулативни захтјеви у појединим земљама резултат су њене историјске традиције, достигнутог нивоа економског развоја те толеранције ризика. Тако и *WTO* СПС споразум даје право земљама да њихове санитарне и фитосанитарне мјере буду прилагођене санитарним или фитосанитарним карактеристикама земље или неког њеног дијела (*WTO* СПС споразум, члан 6.1). Међутим, *WTO* СПС споразум стриктно захтијева да све мјере које одступају од међународних стандарда буду засноване на објективним мјерама тачније на *најбољим расположивим научним информацијама*. На овај начин земље су приморане да обезбиједе генерално прихваћене научне доказе за иницирање и увођење нових прописа, док се критеријум за одлучивање помјера из подручја политике у подручје науке. Поред тога, мјере које се уводе морају бити сразмјерне користима које се тим мјерама желе постићи у погледу заштите потрошача и природне средине.

И стандарди, као дио техничке регулативе који су у суштини добровољни могу дјеловати као препрека трговини. Прво, у тијелима која доносе стандарде може превладати утицај да се као стандард прихвате захтјеви који фаворизују одређене, углавном моћне компаније. То ће свакако отежати мањим компанијама и из неразвијених земаља да дођу до тржишта развијених земаља. Стандарди јесу по дефиницији добровољни, међутим врло често стандарди могу кроз технички пропис бити означени као обавезни, или пак индиректно преузети у технички пропис као *стандардни* ниво сигурности производа. Чест је случај код јавних набавки да орган који врши јавне набавке захтијева да производи који се нуде удовољавају јасно одређеним стандардима, чиме добровољни стандарди постају обавезујући.

Генерално, није једноставно препознати протекционистички карактер техничке регулативе. Маскус, Вилсон и Оцуки (Maskus et al. 2000: 21) предлажу пет принципа на основу који техничка регулатива може бити евалуирана у циљу оцјене да ли има протекционистички карактер. Прво, ако је пропис или чак добровољни стандард дискриминаторски у односу на увознике, ради се о чистој протекционистичкој мјери и треба бити укинута. Друго, ако пропис само подиже трошкове за извозника (нпр. неаргументовано високи трошкови испитивања или дуго чекање на испитивање) онда би таква регулатива требала бити укинута. Треће, ако је пропис строжији него што је потребно да би се остварио циљ, такав пропис потенцијално може бити протекционистички. Коначну оцјену би требало донијети на основу додатних провјера, као нпр. на основу оцјене да ли би био донесен да су сви произвођачи домаћи. Четврто, пропис треба бити оцијењен са аспекта да ли је то мјера са најмањим негативним утицајем на трговину од свих расположивих политика. И на крају, пропис треба бити укинут уколико прописује значајно више ниво заштите у односу на научну и поуздану оцјену ризика.

3. РЕГУЛАТИВНА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА

3.1. Инструменти регулативне либерализације

Сасвим је јасно да технички прописи, стандарди и поступци оцјењивања усклађености могу бити веома озбиљна препрека трговини, чак и када се примјењују без и најмање намјере или жеље де буду протекционистички. Зато се данас све више говори о регулативној, техничкој или ТБТ либерализацији, као неизбјежном кораку на путу укупне либерализације свјетске трговине. Док је код тарифне либерализације ситуација прилично јасна, јер се ради о смањивању или елиминисању царина, код либерализације техничке регулативе ситуација је значајно другачија. Није могуће да

техничка регулатива буде елиминисана, јер она мора постојати због разлога који су напријед објашњени. Због тога је њена либерализација много комплекснија и теже изводива. Ипак, у пракси се, примјењује неколико различитих поступака, односно инструмента, којима се настоји елиминисати или минимизирати протекционистички карактер техничких прописа и стандарда, и то: нотификација, хармонизација, еквиваленција и међусобно признавање. Примјена ових инструмената варира у зависности да ли се примјењују у оквиру билатералне или мултилатералне трговине, преференцијалне или непреференцијалне трговине итд.

Нотификација. Први корак ка минимизирању негативних ефеката техничке регулативе јесте обавјештавање заинтересованих страна о постојању или намјери увођења, као и садржају техничке регулативе. Обавјештавање или нотификација није класични инструмент техничке либерализације, али свакако може значајно допринијети да се избјегну негативни ефекти техничких прописа и стандарда. Осим што се благовремено упознају са важећом регулативом у одређеној земље, државе приликом намјере увођења нове регулативе имају и могућност утицаја на коначан садржај нових прописа, што може резултовати избјегавањем могућег протекционистичког карактера нове регулативе.

Хармонизација. Хармонизација је процес којим се, за производе, услуге и производне процесе, настоји осигурати усвајање заједничких или идентичних правила или правила која се реферирају на међународне стандарде. Хармонизација је, у ствари, конвергенција различитих националних стандарда у правцу заједничког сета техничких захтјева. Хармонизација се генерално дешава у два основна облика, као „договорна или складна хармонизација“ и „унилатерална или хегемонистичка хармонизација“ (Baldwin 2000: 239, Maur, Shepher 2011: 204). Договорна или складна хармонизација подразумијева преговарање између двије или више страна у правцу хармонизовања властитих техничких прописа и стандарда. Унилатерална или хегемонистичка хармонизација се дешава када друге земље саме прихватају норму *хегемона*. Хегемонистичка хармонизација је, у ствари, једина могућност за мале земље које веома много зависе од великих трговинских партнера, као што је случај са земљама ЕФТА-е¹ и Европском унијом.

Еквиваленција. Хармонизацијом се обезбјеђује економија обима као и компатибилност између домаћих и увозних производа. Међутим *тотална хармонизација* није могућа, с обзиром на присутност физичких и политичких разлика између земаља. Осим тога увођење неког новог стандарда од стране међународних тијела може потрајати веома дуго. Као алтернатива хармонизацији користи се еквиваленција. Еквиваленција има исте ефекте на трговину као и хармонизација. Еквиваленција је механизам којим се признају и прихватају различите мјере, односно технички прописи и стандарди друге земље, прихватајући и признајући да се њима обезбјеђује исти, жељени ниво заштите. Недостатак механизма еквиваленције је прије свега у комплексности утврђивања саме еквивалентности. Осим тога, у случају сваке измјене техничких захтјева, јавља се потреба за поновним утврђивањем еквивалентности.

Узајамно признавање. Најједноставније речено, узајамно признавање значи да свака од двије или више страна међусобно прихватају правила сваке друге стране укључене у међусобно признавање. Земље заправо признају да разлике у националним регулативним мјерама и циљевима нису таквог обима да би требало да ограничавају трговину. Класичан примјер узајамног признавања је пракса која је настала у ЕУ након одлуке Суда Европске уније у случају ликера из Дижона (*Cassis de Dijon*). Наиме, Суд је заузео становиште да производ који се законито производи и продаје у једној земљи чланици мора бити без додатних услова прихваћен и у било којој другој чланици ЕУ. У

¹ Швајцарска, Линхенштајн, Исланд и Норвешка.

пракси се узајамно признавање углавном односи на признавање докумената о усклађености и проводи се путем Споразума о међусобном признавању. Овим споразумима земље прихватају оцјену усклађености извршену у другој земљи као еквивалентну, односно као да је оцјењивање усклађености извршено у складу са регулативним захтјевима у земљи увоза. Регулатива у земљама остаје каква и јесте, док се истовремено избјегавају трошкови дуплог оцјењивања усклађености ради пласмана производа на тржиште друге земље. Истина, компаније и даље могу имати додатне трошкове прилагођавања производа захтјевима земље увоза, али се барем избјегавају додатни трошкови оцјењивања усклађености.

3.2. Свјетска трговинска организација и техничка регулатива

Либерализација техничке регулативе на нивоу Свјетске трговинске организације третира се у два важна споразум о техничким баријерама трговини (ТБТ споразум) и о санитарним и фитосанитарним мјерама (СПС споразум). Приступ се односи прије свега на минимизирање негативног утицаја који технички прописи, стандарди и оцјењивање усклађености потенцијално могу имати на свјетску трговину. Сви претходно истакнути инструменти либерализације техничких баријера садржани су у ова два споразума. Оба споразума предвиђају обавезу земаља чланица да унапријед нотификују земље чланице о намјери увећења нове или измјене постојеће техничке регулативе, те да успоставе нотификациону тачку путем које земље чланице могу захтијевати достављање информација у вези са техничком регулативом.

Оба споразума предвиђају обавезу за земље чланице да најширој могућој основи своје стандарде и прописе базирају на међународним стандардима, упутствима и препорукама, кад год они постоје. У случајевима непостојања таквих стандарда земље су дужне да своје мјере заснивају на поузданим научним доказима, како би се минимизирала њихова рестиктивност на трговину.

Споразум о техничким баријерама трговини директно подстичу чланице на прихватање резултата оцјењивања усклађености кад год је то могуће, чак и случајевима када се процедуре оцјењивања усклађености разликују, под условом да су чланице увјерене да је оцјењивање извршено на начин еквивалентан њиховим властитим процедурама. Поред тога, чланице се подстичу да прихвате сваку иницијативу за закључивање споразума о узајамном признавању резултата оцјене усклађености.

3.3. Европска унија – Нови приступ хармонизацији и стандардизацији и општи приступ оцјењивању усклађености

Уговором о оснивању Европске економске заједнице из 1957. земље чланице су се обавезале на стварање заједничког унутрашњег тржишта, што једна од кључних карактеристика по којој се Европска економска заједница (ЕЕЗ) разликовала од других међународних организација, односно економских интеграција. На путу стварања заједничког тржишта ЕЕЗ је прво и релативно брзо и лако успоставила царинску унију (1968. године). Међутим, успостављање заједничког унутрашњег тржишта ишло је много теже. У случају када се елиминишу царине, тј. тарифне баријере, технички прописи и стандарди остају кључна препрека трговини. У периоду након успостављања ЕЕЗ, приступ либерализацији техничких баријера одвијао се прије свега путем хармонизације и уз једногласност приликом одлучивања у Савјету министара. То је био јако спор и мукотрпан процес.

Након што је Европски суд у два карактеристична случаја, прво 1974. а затим 1979. године, заузео веома рестриктивне ставове према употреби техничких прописа од стране држава чланица, започео је интензивнији процес ка успостави инстинског унутрашњег тржишта. У случају Дасонвил (*Dassonville*) из 1974. Европски суд је заузео

став да све мјере од стране земаља чланица које могу директно или индиректно, потенцијално или актуелно ометати трговину унутар ЕЕЗ биће сматране као мјере идентичне квантитативним ограничењима, а сва квантитативна ограничења су строго забрањена (члан 28 Уговора о ЕЗ, а сада члан 34 Уговора о функционисању ЕУ). У већ помињаном случају *ликер из Диџона 1979.*, Суд је практично омогућио слободно кретање унутар ЕЕЗ за сваки производ који се законито производи и продаје у било којој од чланица.

Овакви ставови Суда усмјерили су напоре институција ЕЕЗ ка изналажењу ефикаснијег модела либерализације техничке регулативе. Као директан резултат тих напора појавиће се 1985. године тзв. *нови приступ* техничкој хармонизацији и стандардизацији а 1993. године и *општи приступ* оцјењивању усклађености. Увођењем *новог приступа*, напушта се *стари приступ* тоталне хармонизације техничких захтјева за произвође између свих земаља чланица. Умјесто тога уводе се сљедећи принципи:

- Хармонизација техничког законодавства ограничава се искључиво на битне (есенцијалне) захтјеве, који се усвајају у форми *директива новог приступа* и које све чланице морају преузети у своје законодавство.
- Техничке спецификације за испуњавање битних захтјева из директива садржане су у хармонизованим стандардима.
- Примјена хармонизованих или и других стандарда је добровољна. Произвођачи могу користити и друге техничке спецификације како би удовољили битним захтјевима. За производе усаглашене са хармонизованим стандардима прихвата се да су уаглашени са битним захтјевима.

До сада је усвојено око 30 директива *новог приступа* које покривају широк спектар производа широке потрошње од електричних уређаја у домаћинству, преко играчака, медицинске опреме итд. Техничке спецификације садржане су у стандардима којих за једну директиву може бити и више стотина. За израду хармонизованих стандарда у ЕУ задужене се сљедеће институције за стандардизацију: *CEN* (општи стандарди и стандарди који нису у надлежности *CENELEC*-а), *CENELEC* (електротехнички стандарди) и *ETSI* (телекомуникацијски стандарди).

„Општим приступом“ регулативна либерализација је комплетирана либерализацијом оцјењивања усклађености. Овим приступом дефинисани су модули (укупно осам, од А до Ж) за оцјењивање усклађености производа са битним захтјевима из директива *новог приступа*. Модули се крећу од најједноставнијег модула А који подразумијева интерну контролу производње до најсложенијег модула Ж који захтијева потпуно обезбјеђење квалитета од дизајна до производње. У већини модула захтијева се сертификација производа од треће стране, тј. тзв. пријављених или нотификованих тијела. Компетентност нотификованих тијела провјерава и одобрава национално тијело за акредитацију. Документи о усклађености издати од стране нотификованих тијела једнако се прихватају у свим земљама чланицама, као и у земљама Европског економског подручја (*EEA – European Economic Area*).

У периоду од 2003. до 2008. године извршена је ревизија новог и општег приступа усвајањем измјена на пољу акредитације, оцјењивања усклађености и надзора над тржиштем. Технички прописи, стандардизација, акредитација, мјеритељство, нотифицирана (сертификациона тијела), надзор тржишта те тијела јавне управе заједно чине *европску кућу квалитета* или *инфраструктуру квалитета* која омогућава слободан проток роба на унутрашњем тржишту, ослобођен свих запрека које могу настати због техничке регулативе. Иако постоје неслагања у погледу процјене ефеката од увођења овог система, ипак је он омогућио да амбициозни циљ ЕЕЗ, унутрашње тржиште, ипак буде остварен. Ово је до сада најефикаснији и најобухватнији облик либерализације техничких баријера у свијету. Додатна предност јесте његова отвореност према трећим земљама, које такође црпе значајне економске користи од

елиминисања трговинских баријера унутар ЕУ. Произвођач из треће земље практично треба само једном доказати да његов производ удовољава техничкој регулативи и добија једнак приступ тржиштима свих двадесет седам земаља чланица.

3.4. Техничка либерализација у преференцијалним трговинским уговорима

Израз преференцијални трговински уговори овдје користимо као генерички појам за све реципрочне трговинске уговоре са међусобним уступцима у виду снижавања или елиминисања царина и осталих ограничења трговини, гдје су уговори о слободној трговини уговори са највећим уступцима. Преференцијални трговински уговори закључују се са увјерењем да слободна трговина доноси предности свим странама у уговору, (мада врло често са увјерењем да те користи нису једнако распоређене). Стога се, нарочито у посљедње вријеме, преференцијалним уговорима настоје елиминисати, поред царина, и све друге баријере које отежавају или ометају трговину.

Тако, већина преференцијалних уговора садрже и одредбе у правцу техничке либерализације, мада су, истина, резултати у пракси и даље скромни. Наредна табела 1 садржи резултате двије различите студије преференцијалних трговинских уговора (ПТУ) у погледу садржаја одредби које се односе на техничку либерализацију, односно техничку регулативу (ТР).

Табела 1: Одредбе о техничкој регулативи у преференцијалним трговинским уговорима (% уговора који садрже одредбе о ТР)

Одредбе о техничкој регулативи	Резултати на бази 24 ПТУ ²	Резултати на бази 58 ПТУ ³
Референце на <i>WTO</i> ТБТ споразум	86	52
Хармонизација техничке регулативе и оцјењивања усклађености	47	46
Хармонизација у правцу регионалних прописа и стандарда	34	45
Еквиваленција техничких прописа и стандарда	33	26
Узајамно признавање оцјене усклађености	77	67
Транспарентност	80	52
Заједничко регионално тијело за техничку регулативу	80	62
Рјешавање спорова	80	50
Техничка помоћ	47	38
Метрологија	14	29

Извор: Maur, Shepherd 2011: 208.

Иако већина преференцијалних трговинских уговора садржи барем неке механизме за регулативну либерализацију у пракси је њихово провођење прилично отежано. Наиме, један од кључних предуслова за техничку хармонизацију или признавање оцјене усклађености јесте сличност, тј. уједначеност техничке регулативе

² Аутор је резултате преузео из Lesser, Caroline. 2007. „Do Bilateral and Regional Approaches for Reducing Technical Barriers to Trade Converge towards the Multilateral Trade System?“ OECD Trade Working Paper 58, TAD/TC/WP(2007) 12/FINAL, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.

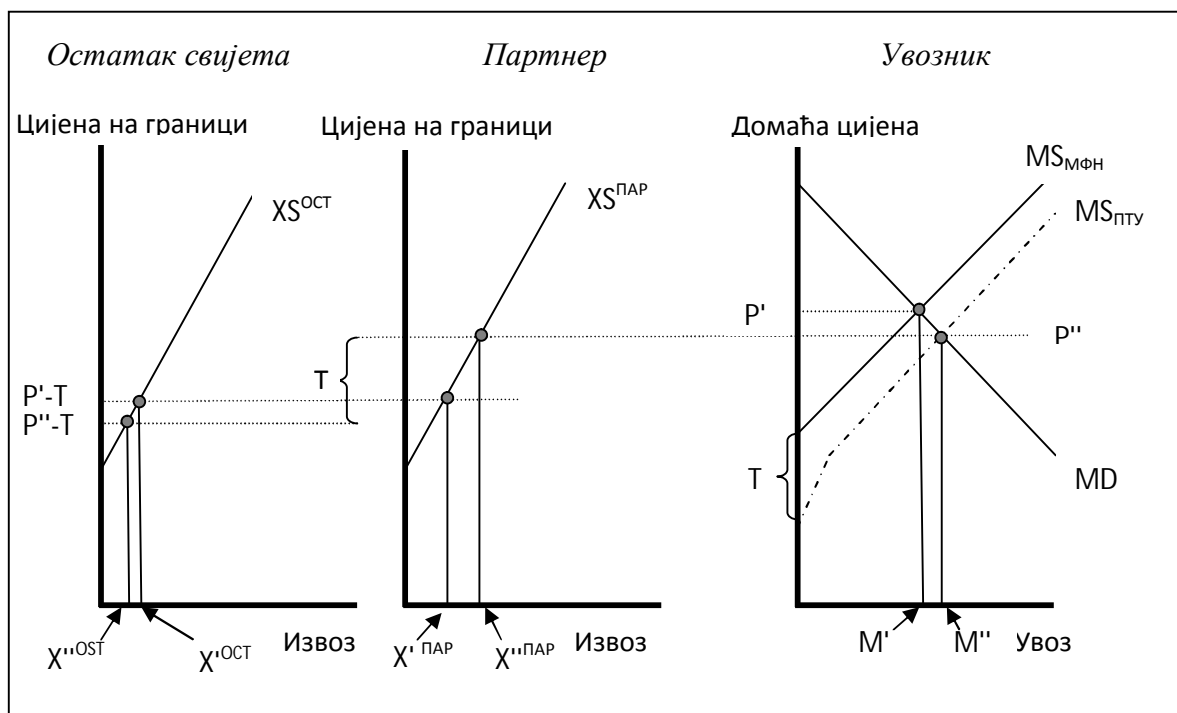
³ Резултати преузети од Budetta, Michele, and Roberta Piermartini. 2009. „A Mapping of Regional Rules on Technical Barriers to Trade.“ In *Regional Rules in the Global Trading System*, ed. Antoni Estevadeordal, Kati Suominen, and Robert Teh. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.

прије закључивања уговора. У случају хетерогеног састава мултилатералног трговинског уговора комплетна хармонизација је практично неизводива. Видјели смо да је чак и у случају Европске уније, мултилатералног уговора са најдубљим обликом интеграције и либерализације, гдје су постојале велике сличности у погледу економског развоја или техничке регулативе, регулативна либерализација остварена тек са видљивим одрицањем од дијела суверенитета земаља чланица. У случајевима других преференцијалних уговора техничка либерализација проводи се углавном од случаја до случаја, тј. плурилатерално између страна у једном преференцијалном уговору са најсличнијом ситуацијом у погледу техничке регулативе и оцјене усклађености, или пак постепено почевши од сектора гдје је то једноставније постићи.

Скромне одредбе о регулативној либерализацији у неким преференцијалним уговорима, или пак скромни резултати чак и код амбициознијих одредби, често су резултат постојања *меркантилистичких циљева* (Maur, Shepherd 2011: 203), односно настојања неких од чланица у уговору да путем техничке регулативе задрже извјесни ниво заштите у ситуацији када пристају на укидање царина и количинских ограничења.

Регулативна либерализација доноси користи за земље на које се односи на сличан начин као и царинска либерализација. Међутим, регулативна либерализација истовремено има негеативне ефекте за земље које остају изван интеграције. Наредна слика 1 приказује ефекат на цијене и количине након регулативне либерализације у земљама обухваћеним уговором о преференцијалној трговини, као и земљама које нису чланице уговора. Уклањањем трошкова удовољавања техничкој регулативи снижава се цијена у земљи увоза док се истовремено повећава цијена за фирме из земље извоза односно земље партнера. Због трошкова техничке регулативе цијене за фирме из *остатка свијета* се снижавају, док расте извоз из земље партнера. Као и тарифна либерализација и регулативна либерализација доводи до стварања трговине (*trade creation*) али и до губитка или скретања трговине (*trade diversion*).

Слика 1: Регулативна либерализација у случају регионалне преференцијалне трговине

Izvor: Richard Bladwin 2011: 73

У ситуацији када постоје техничке баријере (T) за фирме из земље означене као *партнер* као и за фирме из *остатка свијета*, равнотежна цијена је P' . Цијена за

извознике из земље партнера и остатка свијета је П'-Т, а разлика до Р' су трошкови прилагођавања техничкој регулативи у земљи увоза. Регулативном либерализацијом за земљу партнера, крива понуде увоза у земљи увоза се помјера са MS_{MFH} на MS_{PTU} , а равнотежна цијена пада на Р'', која је и цијена за извознике из земље партнера, јер више нема трошкова због техничке регулативе. Долази до повећања извоза из земље партнера (са $X'^{ПАР}$ на $X''^{ПАР}$), а до самњења извоза из остатка свијета (са $X'^{ОСТ}$ на $X''^{ОСТ}$), јер за њих техничке баријере остају и њихова цијена и даље садржи трошкове удовољавања техничким захтјевима. Укупан увоз у земљу расте са М' на М'', али по нижој цијени, Р''.

4. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА: СЛОБОДНА ТРГОВИНА И РЕГУЛАТИВНА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА

Босна и Херцеговина је либерализовала⁴ или је у поступку либерализације највећег дијела своје међународне робне размјене. Процес је започео 2001. године у оквиру Пакта стабилности када су се земље примаоци помоћи у оквиру Пакта стабилности⁵ обавезале на закључивање билатералних споразума о слободној трговини. Мрежа билатералних споразума замијењена је 2006. године мултилатералним споразумом о слободној трговини ЦЕФТА 2006. Споразум о слободној трговини између БиХ и Турске на снази је од јула 2003. Од 1. 7. 2008. године на снази је Привремени споразим у оквиру Споразума о стабилизацији и придруживању, којим је већ до сада либерализован највећи обим међусобне робне размјене а у року од пет година (до 1. 7. 2013) предвиђа се успостављање подручја слободне трговине. У току су преговори за закључивање споразума о слободној трговини са земљама Европске зоне слободне трговине (ЕФТА).

Упркос чињеници да је БиХ либерализовала јако висок проценат међународне трговинске размјене, не би се могло рећи да је тај процес вођен схватањем да је слободна трговина добра сама по себи, како то објашњава теорија компаративних предности. Процес либерализације је примарно вођен политичким разлозима, тачније апсирацијама БиХ за чланство у ЕУ. Сам ЦЕФТА споразум вјероватно још не би био закључен да он није био један од кључних услова из Процеса стабилизације и придруживања за земље западног Балкана, чија је веома важна одредница управо регионална сарадња.

Нема сумње да је либерализација трговине, прво кроз билатералне уговоре, а затим и кроз Споразм ЦЕФТА и Споразуме о стабилизацији и придруживању са ЕУ, за све земље западног Балкана допринијела повећању размјене и њиховом укупном развоју. Међутим, читав процес преговарања споразума којима се умањују и укидају царине, био је оптерећен израженим страхом од либерализације, односно жељом да се одређени облици заштите ипак задрже. Коначно парафирање и потписивање споразума ЦЕФТА 2006 више пута је одлагано управо због тешких преговора око посебних мјера заштите за посебно осјетљиве домаће производе, што је на крају резултовало прихватањем додатног члана о заштитним мјерама (Члан 23 бис).

Данас, након скоро десет година од првих билатералних споразума о слободној трговини и више од три године од почетка либерализације трговине са ЕУ, пословна заједница у Босни и Херцеговини изражава веома озбиљне приговоре на велики број

⁴ Према подацима Агенције за статистику БиХ, у 2010. години БиХ је око 75% увоза и око 90% извоза остварила са земљама са којима има закључене уговоре о слободној трговини (укључујући Привремени споразум у оквиру Споразума о стабилизацији и придруживању).

⁵ У том периоду то су биле: Албанија, БиХ, Хрватска, Македонија, СР Југославија, Моладавија, Румунија и Бугарска. Уласком у ЕУ Румунија и Бугарска су 2007. иступиле из Споразума ЦЕФТА 2006, а страна потписница у Споразуму је и Косово у оквиру Резолуције УН 1244.

нецаринских баријера у трговини, гдје техничка регулатива, а нарочито непризнавање докумената о усклађености од стране земље увоза (у случају ЦЕФТА) или немогућности удовољавања веома строгим техничким захтјевима и стандардима (у случају ЕУ), заузимају веома високо мјесто.

4.1. Споразум ЦЕФТА 2006

У случају ЦЕФТА одредбе који би требало да омогуће регулативну либерализацију су релативно скромне. Истина, споразум предвиђа обавезу страна да се придржавају правила WTO ТБТ споразума, као и СПС споразума у случају санитарних и фиросанитарних мјера. Иако наведени WTO споразуми дају добар оквир за конвергенцију техничке регулативе, ипак је њихов домет у случају ЦЕФТА више него скроман. Разлози за то су што све стране у споразуму нису чланице WTO-а⁶, што су одредбе тих споразума доста генералног карактера, те што постоје велике разлике у погледу техничке регулативе, што је резултат прије свега различитог степена усклађености са законодавством ЕУ, на што су се земље западног Балкана обавезале потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању.⁷

Постоји истина одредба у споразуму која директно указују на пут за уклањање техничких баријера према којима: „Стране се обавезују да ступе у преговоре за закључивање плурилатералних споразума о хармонизовању њихових техничких прописа и стандарда, и међусобног признавања процедура оцјењивања усклађености у складу са релевантним одредбама WTO Споразума о техничким баријерама у трговини, те другим међународним споразумима прије 31. децембра 2010. године.“ Благ тон ове одредбе (*стране се обавезују да ступе у преговоре, ..., прије...*) указује да су већ приликом закључивања споразума очекивања у погледу техничке либерализације била више него скромна. Резултат у пракси је да је до сада само Босна и Херцеговина ушла у преговоре са Србијом и Хрватском, али са малим изгледима да то резултира закључивањем споразума. Истина са Србијом је парафиран споразум, али се прилично касни са његовим потписивањем, док је сасвим очигледно да до таквог споразума са Хрватском неће доћи, због скорог уласка Хрватске у ЕУ.

Са великом вјероватноћом се може тврдити да су поједине земље приликом преговарања ЦЕФТА споразума, намјерно игнорисале потребу за прецизнијим одредбама у погледу регулативне либерализације, управо због *меркантилистичких циљева* (Maur, Shepherd 2011: 203), јер су разлике у техничким прописима, стандардима и оцјени усклађености видјеле могућност да по потреби обезбиједи за своју привреду одређену врсту заштите.

Најчешћи облик регулативног протекционизма у трговини између земаља ЦЕФТА јесте непризнавање докумената о оцјењивању усклађености од старне надлежних тијела у земљи увоза. Земље такву праксу правдају разликама у важећим техничким прописима и стандардима, као и у компетенцији тијела за оцјену усклађености. Та тврдања је генерално тачна, с обзиром да су све земље заправо у процесу усклађивања своје техничке регулативе са регулативом ЕУ и да се то одвија различитом брзином, као што се може видјети из табеле 2.

⁶ Хрватска, Албанија, Македонија и Молдавија су чланице WTO-а. Србија, БиХ и Црна Гора су у преговорима за чланство и имају статус посматрача.

⁷ Све земље западног Балкана су потписале Споразум о стабилизацији и придруживању са ЕУ и то: Македонија у априлу 2001, Хрватска у октобру 2001, Албанија у јуну 2006, Црна Гора у октобру 2007, Србија у априлу 2008. и БиХ у јуну 2008. ССП Србије и БиХ са ЕУ још нису ступили на снагу, а у примјени су привремене споразуми.

Табела 2: Напредак земаља западног Балкана у хармонизацији стандарда

	Преузети стандарди ЕУ		Тијела за оцјењивање усклађености	
	2008.	2011.	2008.	2011.
Албанија	14.424	17.442	-	16
БиХ	8.000	12.306	32	40
Црна Гора	500	6.280	-	17
Хрватска	10.695	Скоро сви	123	247
Македонија	3.674	21.131	20	76
Србија	2.805	12.216	325	418
Косово	665	3.400	-	18

Извор: European Commission 2011.

Међутим, поред оправданих разлога који отежавају хармонизацију и узајамно признавање, не постоји ни јак интерес, барем код већине земаља да се уопште разматрају могућности за регионалну регулативну либерализацију. Хрватска је све своје напоре усмјерила ка стварању инфраструктуре квалитета у складу са стандардима ЕУ и сваку хармонизацију и либерализацију види само на том нивоу. Неке земље, чија је трговина у мањем дијелу усмјерена на земље региона, такође не виде неки посебан интерес у техничкој хармонизацији, имајући у виду комплексност проблема, као и њихову фокусираност на хармонизацију са техничком регулативом ЕУ.

Нема сумње да сви напори на техничкој либерализацији унутар ЦЕФТА-е треба да буде усмјерени ка *хегемонистичкој*, практично безусловној, хармонизацији техничке регулативе свих земаља са европским захтјевима, чиме ће се створити аутоматске претпоставке и за слободан проток унутар земаља ЦЕФТА, када ту хармонизацију изврше. Осим Хрватске, све друге стране у Споразуму ЦЕФТА не могу очекивати скоро чланство у ЕУ. Када би биле истински опредијељене ка слободној трговини, односно када би ЦЕФТА зону слободне трговине видјеле као шансу за унапређивање међусобне трговине и економског раста, а не искључиво као један од услова за чланство у ЕУ, све друге чланице би се требало много више концентрисати на дубљу регионалну регулативну интеграцију. Један од начина да се то оставри био би хибридни приступ хармонизацији, тако што би земље међусобно координисале активности на преузимању техничких прописа и стандарда за приоритетне секторе, односно секторе са вишим потенцијалом за међусобну размјену. Други начин, који би такође могао бити изводив и ефикасан, јесте сарадња у области тијела за оцјењивање усклађености. Наиме, тржишта сваке од земаља појединачно су мала и недовољана да би било економски оправдано успостављање довољног броја потребних тијела за оцјењивање усклађености и у свим областима. Заједничким и стартешким приступом постојећи капацитети и потенцијали би били боље искоришћени, док би се истовремено развијало повјерење и елиминисале техничке баријере трговини.

4.2. Слободна трговина са ЕУ – Изградња инфраструктуре квалитета

Иако је потписан још у јуну 2008. године, Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) између БиХ и ЕУ још увијек није ступио на снагу, јер поступак ратификације са стране ЕУ још није окончан. Међутим, на снази је Привемени споразум, према којем БиХ и ЕУ треба до 1. 7. 2013. године да успоставе зону слободне трговине. Трговина и трговинска питања чине највећи дио ССП-а⁸, гдје опет највећи

⁸ Од 508 страна колико има ССП, 461 страна се односи на трговину и трговинска питања колико има Привремни споразум.

дио отпада на детаље у вези са либерализацијом трговине, укидањем царина и количинских ограничења. Одредбе у вези царинске либерализације су веома експлицитне и до предвиђеног рока, истека пете године од ступања на снагу Привременог споразума биће укинута царине и количинска ограничења на највећи број роба. Ограничења ће остати само код малог броја прерађених пољопривредних производа, рибе и вина.

Укидање техничких препрека трговини предвиђено је у складу са европском праксом у тој области. Да би се заиста обезбиједио слободан проток роба, поред царина и количинских ограничења неопходно је да буду укинута и техничке препреке. Због тога је Споразумом предвиђено да приоритетно усклађивање законодавства треба бити управо у области унутрашњег тржишта, и то у областима: техничких прописа, стандардизације, акредитације, мјеритељства, оцјењивања усклађености и заштите потрошача. Даље, Споразумом је договорено закључивање споразума о оцјењивању усклађености и прихватању индустријског производа из БиХ, када БиХ оствари напредак у изградњи инфраструктуре квалитета у складу са европским захтјевима.

Дакле, да би, након проведене царинске либерализације, Босна и Херцеговина и ЕУ успоставили истински зону слободне трговине и да би БиХ у што је могуће већој мјери искористила потенцијале слободне трговине са ЕУ, БиХ мора неминовно провести унилатералну хармонизацију властите техничке регулативе са регулативом ЕУ. То је суштински предуслов да би се елиминисли трошкови које захтјевна техничка регулатива ЕУ ставља пред компаније из БиХ. Босна и Херцеговина мора максимално радити на успостављању функционалне и ефикасне инфраструктуре квалитета у складу са европским захтјевима, што је осим за слободну трговину са ЕУ од суштинске важности и за слободну трговину унутар ЦЕФТА.

Изградња инфраструктуре квалитета у складу са европском праксом подразумијева: преузимање техничких прописа и успостављање адекватне административне структуре, изградњу адекватног система стандардизације, акредитације и мјеритељства, те успостављање тијела за оцјељивање усклађености.

Генерално посматрано, БиХ постепено напредује у процесу изградње инфраструктуре квалитета, међутим потребно је још јако много напора и конкретног дјеловања, како би се створила инфраструктура за трговину, компатибилна са европском. Одређивање приоритета у усклађивању правних прописа и јачање капацитета у тој области треба прилагодити тржишним потребама. Напори приоритетно треба да буду усмјерени на усвајање законског оквира који ће бити усклађен са хоризонталним закондавством ЕУ и наставити са преузимањем законодавства који се односи на појединачне производе. Поред тога потребно је јачати институционалну инфраструктуру као и механизме координације.

Иако БиХ и ЕУ практично чине зону слободне трговине, због захтјевне техничке регулативе, предузећа из БиХ још увијек имају јако отежан приступ јединственом тржишту Уније, практично као и сва друга предузећа из земаља које немају никакав уговорни однос са ЕУ. Као на слици 1, цијена на унутрашњем тржишту ЕУ за предузећа из БиХ је на нивоу П"-Т, дакле умањена за трошкове техничке регулативе, умјесто П", колико је важећа цијена.

5. ЗАКЉУЧАК

У вријеме када се царине и квоте као традиционални облици заштите домаће производње све више елиминишу или смањују, технички прописи и стандарди остају једна од кључних препрека истински слободној међународној трговини. Да би се међународна трговина заиста либерализовала потребно је да се напори усмјере ка либерализацији техничке регулативе. Међутим, због специфичне улоге техничке

регулативе у међународној трговини, гдје истовремено може да промовише али и ограничава трговину, регулативна либерализација је комплекснија од царинске либерализације. Ипак, временом су акумулирана значајна искуства у овој области који могу послужити као основа за проналажење прихватљивих рјешења у конкретним случајевима али и као и подлога за даља истраживања и унапређивања.

БиХ је још веома далеко од регулативне либерализације трговине са Европском унијом. Упркос укидања царина, технички захтјеви су за велики број домаћих компанија значе високе трошкове због којих оне или нису конкурентне или у потпуности одустају од покушаја извоза на тржиште ЕУ. Међутим, БиХ нема избора. Само унилатералном либерализацијом, тј. испуњавањем строгих захтјева ЕУ, БиХ може обезбиједити приступ за своје производе тржишту ЕУ ослобођен и од техничких, односно регулативних препрека.

ЛИТЕРАТУРА

- Baldwin, R.** 2011. „Economics“, in: *Preferential Trade Agreement Policies for Development: A Handbook*, ed. Jean-Pierre Chauffour and Jean-Christophe Maur, 197–216, Washington D.C.: The World Bank.
- Baldwin, R.** 2000. „Regulatory Protectionism, Developing Nations and a Two-Tier World Trading System“, in: *Brookings Trade Forum*, ed. S. Collins and D. Rodrik, 237–293, Washington D.C.: The Brookings Institution.
- Bhagwati, J.N.** 1988. *Protectionism*, Cambridge, MA, MIT Press.
- Bhagwati, J.N.** 2002. *Free Trade Today*, Princeton University Press.
- Bhagwati, J.N and Hudec, R.E.** 1996. (ed.,. *Fair Trade and Harmonization, Prerequisites for Free Trade*, Cambridge, MA, MIT.
- European Commission** 2011: Enlargement Strategy and Progress Report, <http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_oct_2011_en.htm>
- Handjiski, B et al.** 2010. *Enhancing Regional Trade Integration in Southeast Europe*, Washington D.C.: The World Bank.
- Kindleberger, C.P.** 1983. „Standards as Public, Collective and Private Goods“, *Kyklos*, 36, (3): 377–396.
- Krugman, P.** 1977. „What Should Trade Negotiators Negotiate About?“, *Journal of Economic Literature*, 35: 113–120.
- Krugman, P.R. and Obstfeld, M.** 2009. *International Economics*, 8th Edition, Prentice Hall.
- Maskus, K.E. et al.** 2000. „Quantifying the Impact of Technical Barriers to Trade: A Framework for Analysis“, *Policy Research Working Paper No. 2512*. Washington: World Bank, Development Research Group.
- Maur, J.C. and Shepherd, B.** 2011. „Product Standards“ in *Preferential Trade Agreement Policies for Development: A Handbook*, ed. J.P. Chauffour and J.C.Maur, 197–216, Washington D.C.: The World Bank.
- Stephenson, S.** 1997. „Standards and Conformity Assessment as Nontariff Barriers to Trade“, *Policy Research Working Paper 1826*. Washington: WB, Development Research Group.
- UNCTAD** 2005: „Methodologies, Classifications, Quantification and Development Impacts of Non-Tariff Barriers: Note by the UNCTAD Secretariat“, UNCTAD, Document TD/B/COM.1/EM.27/2, June 23.
- World Bank** 2000: „Technical Barriers to Trade and Standards: Challenges and Opportunities for Developing Countries presented by the World Bank.“ Paper submitted to the Technical Barriers to Trade Committee Meeting, WTO, Devel. Research Group, Washington, D.C
- World Bank** 2001: *Global Economic Prospect and the Developing Countries*, Washington D.C.
- WTO** 2002: *The Legal Texts – The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations*, Geneva.
- WTO** 2011a: *Understanding the WTO*, Geneva.
- WTO** 2011b: *World Trade Report 2011, The WTO and Preferential Trade Agreements: From Co-existence to Coherence*, Geneva.